

Ihmisoikeuskeskus

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (CRPD)

Vammaisneuvostopäivät 27.-28.11.2019

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

Sisältö

- Syntyhistoria
- Paradigmamuutos
- Vammaisuuden määritelmä
- Vammaisyleissopimuksen rakenne ja sisältö
 - Yleiset periaatteet
 - Kansallinen täytäntöönpano ja seuranta
 - Kansainvälinen valvonta ja raportointi
 - Valinnainen pöytäkirja
- Yhdenvertainen ja täysimääräinen osallisuus yhteiskunnassa?

Syntyhistoria ja tarkoitus

- Arviolta 10 % maailman väestöstä vammaisia henkilöitä (650 milj.)
- Heistä 80 % asuu ”kehitysmaissa”.
- Olemassa olevia ihmisoikeussopimuksia ei hyödynnetty riittävästi vammaisten henkilöiden hyväksi.
- Vammaissopimuksen tarkoitus: edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista.

Paradigman muutos

- Paradigman muutos: asennoituminen ja menettelytavat liittyen vammaisiin henkilöihin.
- Ei enää yhteiskunnallisen hoivan ja lääketieteellisen hoidon kohteita.
- Oi
- keuksien haltijoita ja aktiivisia toimijoita.
- Kykeneviä käyttämään oikeuksiaan ja tekemään itseään koskevia päätöksiä.
- Vammaisten henkilöiden synnynnäisen ihmisarvon kunnioittaminen.
- Ihmisoikeusperustainen lähestymistapa vammaisiin henkilöihin.

Vammaisuuden määritelmä

- Ei yksioikoista määritelmää.
- Vammaisuus on kehittyvä, dynaaminen käsite.
- Pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma.
- Vammaisuus on seuraus sellaisesta vuorovaikutuksesta vammaisten henkilöiden ja asenteista sekä ympäristöstä johtuvien esteiden välillä, joka estää täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.
 - Vammaisuus on seurausta yksilöiden ja ”ei-inklusiivisen” yhteiskunnan välisestä vuorovaikutuksesta.

Rakenne ja keskeiset periaatteet (1/2)

- Avaimet sopimuksen tulkintaan ja ymmärtämiseen (1–9 artikla)
 - Artikla 1: *Tarkoitus, vammaisuuden käsite*
 - Artikla 2: *Määritelmät* (viestintä, kieli, syrjintä vammaisuuden perusteella, kohtuullinen mukauttaminen ja kaikille sopiva suunnittelu)
 - Artikla 3: *Yleiset periaatteet*
 - Artikla 4: *Yleiset velvoitteet*
 - Artikla 5: *Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus*
 - Artikla 6-7: *Vammaiset naiset ja vammaiset lapset*
 - Artikla 8: *Tietoisuuden lisääminen*
 - Artikla 9: *Esteettömyys ja saavutettavuus*

Rakenne ja keskeiset periaatteet (2/2)

- Kansalliset toimenpiteet (oikeudet) 10–31 artikla
- Kv. yhteistyö 32 artikla
- Kansallinen valvontajärjestelmä 33 artikla
- Kv. valvontajärjestelmä 34–39 artikla
- Loppumääräykset 40-50 artikla

Vammaisyleissopimuksen yleiset periaatteet

Osallisuus ja osallistuminen

Tasa-arvo

Esteettömyys ja
saavutettavuus

Mahdollisuuksien
yhdenvertaisuus

Lasten kehittyvien kykyjen
kunnioittaminen

Erilaisuuden ja
monimuotoisuuden
kunnioittaminen

Syrjimättömyys

Synnynnäisen arvon
kunnioittaminen

Vammaisyleissopimuksen yleiset periaatteet (1/5)

1. Henkilöiden synnynnäisen arvon, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden ja riippumattomuuden kunnioittaminen
 - synnynnäinen arvo (*inherent dignity*): kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia ja oikeuksien haltijoita, eikä ketään tule taten kohdella syrjivästi.
 - Itsemääräämisoikeus (*individual autonomy*): kansainvälisen oikeuden mukaan pitää sisällään mm. oikeuden kehittää omaa yksilöllisyyttään, osallistua aktiivisesti poliittisiin prosesseihin, koskemattomuuteen, elämään yhteisössä.
 - Riippumattomuus (*independence*): oikeus tehdä omia valintojansa henkilökohtaisissa asioissa vapaasti ja tietoisesti sekä osallistua oman asuinpaikkansa yhteiskuntaan.

Vammaisyleissopimuksen yleiset periaatteet (2/5)

2. Syrjimättömyys (yhdenvertaisuus)

- Kansainvälisen oikeuden peruseriaate.
- Sitoudutaan varmistamaan kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräinen toteutuminen kaikille vammaisille henkilöille sekä edistämään sitä ilman minkäänlaista syrjintää vammaisuuden perusteella.
- Kohtuullinen mukauttaminen: yksittäistapauksissa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta ja jolla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaisyleissopimuksen yleiset periaatteet (3/5)

3. Täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus (*inclusion*) yhteiskuntaan.

- Tarkoituksena taata vammaisten henkilöiden vaikuttamismahdollisuudet heitä koskevissa asioissa ja mahdollisuus osallistua yhteiskunnalliseen elämään.
- Täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan tunnustetaan sopimuksessa:
 - Yleisenä periaatteena (artikla 3)
 - Yleisenä velvoitteena (artikla 4)
 - Oikeutena (artiklat 9, 19, 29 ja 30)
 - Osallistuminen seurantamenettelyyn (artikla 33)

Vammaisyleissopimuksen yleiset periaatteet (4/5)

4. Esteettömyys ja saavutettavuus

- Periaate tarkoittaa kaikkien sellaisten esteiden poistamista, jotka estävät tai vaikeuttavat oikeuksien täysimääräistä toteutumista.
- Esteettömyys ja saavutettavuus on yhtä aikaa oikeus ja väline.
- Esteettömyys ja saavutettavuus taattava:

Artikla 12	Artikla 13	Artikla 19	Artikla 21	Artikla 24	Artikla 25
Artikla 27	Artikla 28	Artikla 29	Artikla 30	Artikla 31	Artikla 32

Vammaisyleissopimuksen yleiset periaatteet (5/5)

5. Mahdollisuuksien yhdenvertaisuus

- Positiivinen erityiskohtelu

6. Erilaisuuden kunnioittaminen ja vammaisten henkilöiden hyväksyminen osana ihmisten monimuotoisuutta ja ihmiskuntaa

- Paradigmamuutos: perus- ja ihmisoikeusien kunnioittaminen.

7. Naisten ja miesten välinen tasa-arvo

- Sukupuolesta riippumatta yhtäläiset oikeudet

8. Vammaisten lasten kehittyvien kykyjen ja sen kunnioittaminen, että heillä on oikeus säilyttää identiteettinsä.

- Artikla 7: Vammaisilla lapsilla oikeus kaikkiin perus- ja ihmisoikeuksiin, huomioitava lapsen etu ja oikeus ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi.

Kansallinen täytäntöönpano ja seuranta

- Yhteystaho: ulkoministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö
- Koordinaatiomekanismi: Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta, VANE
- Itsenäinen mekanismi: eduskunnan oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja ihmisoikeusvaltuuskunta (kansallinen ihmisoikeusinstituutio).
- Pysyvä osallistamismekanismi: Vammaisten ihmisoikeuskomitea (VIOK)

Kansainvälinen valvonta ja raportointi

- Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea
 - 18 asiantuntijajäsentä, jotka toimivat henkilökohtaisessa ominaisuudessaan.
 - Käsittelee sopimusosapuolten määräaikaisraportteja.
 - Laatii yleiskommentteja vammaisyleissopimuksen artikloista.
 - 12 artikla: yhdenvertaisuus lain edessä
 - 9 artikla: esteettömyys ja saavutettavuus
 - 6 artikla: vammaiset naiset ja tytöt
 - 24 artikla: oikeus inklusiiviseen opetukseen
 - 19 artikla: oikeus itsenäiseen elämään ja elämään yhteisössä
 - 5 artikla: tasa-arvo ja yhdenvertaisuus
 - 4(3) ja 33(3) artiklat: osallistaminen toimeenpanoon ja seurantaan

Valinnainen pöytäkirja

- Lisätehtäviä komitealle:
 - Yksittäisille henkilöille samoin kuin henkilöryhmille oikeus tehdä vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle valituksia väitetyistä yleissopimuksella tunnustettujen oikeuksien loukkauksista.
 - Mahdollisuus käynnistää vakavien ja järjestelmällisten loukkausten tutkintamenettely.

Yhdenvertainen osallisuus yhteiskunnassa?

- CRPD artikla 3(c): Täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan.
- Ihmisellä on hyvä osallisuus yhteiskuntaan, kun:
 - Hänellä on käytössään riittävät aineelliset resurssit (esim. toimeentulo, hyvinvointi, terveys ja turvallisuus)
 - Hän on toimijana omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa (esim. itsemääräämisoikeus, kuten asuinjärjestelyt, vapaa-ajan vietto, esteetön ja saavutettava ympäristö)
 - Hänellä on sosiaalisesti merkityksellisiä ja tärkeitä suhteita (esim. tuntee olevansa hyväksytty, arvostettu yhteisön jäsen).

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

info@ihmisoikeuskeskus.fi

www.ihmisoikeuskeskus.fi

www.facebook.com/Ihmisoikeuskeskus

Twitter: @FIN_NHRI